

NOVI TIP GALIJENOVA ANTONINIJANA S REVER SOM SISCIA AVG

Autori opisuju novi tip antoninijana cara Galijena iz kovnice Siscije, s aversom SISCIA AVG.

Uvod

Povremeno se pojavljuju novi i zanimljivi novci iz Siscije kovani za vrijeme vladavine cara Galijena.¹ Ovaj rad je dodatak našem prethodnom radu na tu temu, objavljenom u Numizmatičkim Vijestima.² Od prve objave prije petnaest godina, u literaturi i aukcijskim katalogima pronašli smo dodatne primjerke, što povećava broj nama poznatih kovanica ovog rijetkog tipa za dodatnih 25 primjeraka na oko 50. Ovdje opisujemo potpuno nepoznatu varijantu SISCIA AVG antoninijana (Slika 1), koji se nedavno pojavio na numizmatičkom tržištu. Sam novac je izvanredan, a spaja vrlo rijedak tip aversa SISCIA AVG, s još rjeđim carevim poprsjem s kacigom. Izuzetno je dobro očuvan, a svi detalji su jasno prepoznatljivi. Za primjerak aukcijska kuća ne navodi provenijenciju, osim podatka da je novčić privatno kupljen 1996. godine.

Opis novca

Avers: GALLIENVVS AVG

Poprsje s kacigom i zrakastom krunom okrenuto desno, u oklopu

Revers: SISCIA AVG --/--

Siscia sjedi lijevo, desnom rukom drži nabor draperije i podiže lijevu ruku; dolje, riječni bog Savus pliva lijevo, drži urnu iz koje teče voda.

Težina: 4.05 g, promjer: 21.00 mm

---

¹ Vincent Geneviève, Dominique Hollard, BONVS ADVENTVS AVG: nouvelle lecture d'un rarissime antoninien d'adventus de Gallien frappé à Siscia en 267. Bulletin de la Société française de numismatique BSFN 2004, 59, 193-197.

² Davor Margetić, Dalibor Margetić, Antoninijani cara Galijena s reversnim natpisom SISCIA AVG, Num. Vijesti 2009, 62, 5-16.

Ova varijanta nije navedena u svim glavnim izvorima, RIC,³ Alföldi⁴ i Göbl,⁵ što odmah postavlja pitanje njezine autentičnosti. Prvo, rijetkost tipa SISCIA AVG daje primjerku veliku poželjnost među kolekcionarima i posljedično visoku tržišnu vrijednost, koja je dodatno podignuta prisutnošću nepoznate vrste poprsja na aversu. No pomnijim promatranjem primjerka otkriva se njegov nedvojbeno siscijanski stil s obzirom na slova, prijelom natpisa, Galijenov portret i prikaz personifikacije Siscije na aversu. Konačni dokaz njegove autentičnosti su povezanost kalupa s nekoliko primjeraka pronađenih u našoj bazi fotografija (na primjer, slike 2-5). Učestalost povezanih kalupa među različitim varijantama SISCIA AVG (MIR 1416i, 1416u i 1416ff) svjedoči o vrlo maloj produkciji ovog posebnog broja. Za MIR 1416i identificirane su povezanosti kalupa reversa: AMZ 28.722 Komin 1918 (Slika 2); MIR 1416u: Künker 243 (2013), lot 5112 (slika 3) i Hess 41 (1969), lot 483, MIR 1416ff: CNG Triton VII (2004), lot 1021 (slika 4), Lanz 66 (1993), lot 833 (Slika 5), Alföldi 96 Tf I, 16; Rauch mail bid 3 (1999), lot 867 i Doyen GN 1985 10. Očito nema sličnosti s reversom varijante MIR 1416ff, s riječnim bogom koji pliva udesno (Alföldi T I, 11-13).

Poveznice kalupa careva poprsja s poznatim primjercima nisu se mogle utvrditi zbog rijetkosti novca s kacigom koji je kovan za Galijena. Göbl ne daje nijedan novac tipa ii poprsja (kaciga sa zrakastom krunom) za kovnicu Roma, a ti su primjerci poznati samo za kovnicu Siscia u vrlo malom broju. Kao takav, ovaj tip poprsja poznat je samo za tip PROVIDEN AVG, MIR 1399ii (Slika 6), a primjerak ima složene ukrase na kacigi i različite ukrase na oklopu, koji se razlikuju od novog primjerka novca. Ostali uzorci MIR 1399ii koji su nam poznati slični su slici 6 (Ebay 2011/8/14, lot 300587683774 = Leu 19 web (2022), lot 2931, Mensch Bauer Coll., Naumann 71 (2018), lot 547 = Naumann 76 (2019), lot 493, Overbeck 1989 M2⁶ i CNG Triton I (1997), lot 1626). Prisutnost novog kalupa za poprsje s kacigom dodatno potvrđuje njegovu autentičnost, jer bi krivotvoritelj bio sklon kopirati dizajn s postojećih novčića. Češći od ii tipa poprsja su primjerci s kacigom/golim poprsjem tipa II, koji su Göblu poznati za PROVIDEN AVG tip MIR

³ *Percy H. Webb*, The Roman imperial coinage, Volume 5. Part I, Valerian-Florian 253-276, Spink&Son, London, 1927.

⁴ *András Alföldi*, Siscia, Vorarbeiten zu einem Corpus der in Siscia geprägten Römermünzen, Numizmatikai Közlöny 1927-1928, XXVI-XXVII, Budapest 1951, pp. 14-48.

⁵ *Robert Göbl*, Die Münzprägung der Kaiser Valerianus I/Gallienus/Saloninus (253/268), Regalianus (260) und Macrianus/Quietus (260/262) (MIR 36,43,44=Denk 286), Wien 2000.

⁶ *Jochen Garbsch, Bernhard Overbeck*, Spätantike zwischen Heidentum und Christentum, Ausstellungskatalog, München, 1989.

1399II (Slika 7) i SPES PVBLICA tip MIR 140III (Slika 8), dok FELICI AVG tip MIR 1428II (Slika 9) nije evidentiran.

Datacija novog novca slijedi utvrđenu vremensku liniju. Göbl⁷ navodi kovanja s kacigama PROVIDEN AVG i SPES PVBLICA u prvom razdoblju (kraj 262.-početak 264.), nakon čega je uslijedila proizvodnja SISCIA AVG u drugom razdoblju. Neobjavljeni tip FELICI AVG mogao bi se pripisati ostalim novcima s ovim aversom u trećem razdoblju.

Uvidom u numizmatičku literaturu otkriva se da su prikazi vojnih poprsja rijetki⁸ i da se uglavnom nalaze u ranijim godinama Galijenove vladavine (260.-263.) u kovnicama Rima, Milana i Siscije. Ove kacige/vojni aversi prikazani na kovanicama vjerojatno su povezani s vojnim pohodom cara. Postoji vrlo mali broj antoninijana poznatih iz Siscije 266. i iz Rima 265.-268. s vojničkim poprsjima, poput oklopa, držeci koplje i štit, ali bez kacige. Holmes⁹ je pretpostavio da bi razlog za kovanje u malom broju i s određenim tipovima reversa mogao biti obilježavanje određene prigode. Za kovnicu Siscia broj poznatih kovanica je premalen da bi se mogli izvući bilo kakvi zaključci. U rimskoj kovnici, nekoliko antoninijana cara prikazano poprsje s kacigom i oklopom, ali s kopljem i štitom. Kaciga prikazana na ovim novcima je atičkog tipa, dok se Galijen obično prikazuje s kacigom korintskog tipa.¹⁰ Novi siscijanski primjerak tipa ii poprsja ima kacigu atičkog tipa, slično kao i MIR 149ii. Kaciga na MIR 1399ii nosi elaborirane ukrase, a ovo kovanje očito nije samo namijenjeno predstavljanju vojnog pokrivala za glavu, već je riječ o iskazivanju carske moći i prestiža.¹¹ S druge strane, tip poprsja II prikazuje češću kacigu korintskog tipa (MIR 1399II, 140III i 1428II). Isto tako, kaciga korintskog tipa izrazito je dominantna na siscijanskom antoninijanu cara Proba.^{12,13,14}

Premještanje kovničkog osoblja iz rimske kovnice u novoosnovanu kovnicu Siscija dobro je potvrđeno stilskim sličnostima novca dviju kovnica i moglo bi se pretpostaviti da su graveri donijeli matrice/prototipove koji su kasnije korištene u proizvodnji antoninijana s kacigom u Sisciji. No ova se pretpostavka nije mogla potvrditi usporedbom tipova kaciga iz Rima (MIR 358aa, 358q, 364q, 368q i 366u2), s poprsjem okrenutim ulijevo (s kopljem i štitom). Osim toga, stil rimskih izdanja s prikazom atičke kacige

⁷ Robert Göbl, *Der Aufbau der römischen Münzprägung in der Kaiserzeit. V/2, Gallienus als Alleinherrscher*, Numismatische Zeitschrift 1953, 75, 5-34.

⁸ Jean-Marc Doyen, *Die stilistische Entwicklung der Münzikonographie unter den Kaisern Valerian I. und Gallienus (252-258 n. Chr.). III. Die Münzstätte Siscia*, Geldgeschichtliche Nachrichten, 1985, 108, 163-166.

⁹ N. M. McQ. Holmes, *The Development of Imperial Portraiture on the Coinage of Gallienus (AD 253-268)*, *The Numismatic Chronicle* 2019, 179, 225-248.

¹⁰ Pierre Bastien, *Le Buste Monétaire des Empereurs Romains, Volume I, Wetteren*, Éditions Numismatique romaine, 1992, str. 205.

¹¹ Erika Manders, *Coining Images of Power. Patterns in the Representation of Roman Emperors on Imperial Coinage, A.D. 193-284*. Brill, Leiden, Boston 2012.

¹² Dalibor Margetić, *Davor Margetić*, Probavo poprsje sa parma štitom na sisačkim antoninijanima, *Num. Vijesti* 2009, 62, 17-30.

¹³ Davor Margetić, *Dalibor Margetić*, Rijetki i neobjavljeni siscijanski antoninijani cara Proba s konjem na aversu, *Num. Vijesti* 2012, 65, 21-46.

¹⁴ Davor Margetić, Neobjavljeni i rijetki antoninijani cara Proba iz Siscije na kojima car na aversu drži bodež (pugio), *Num. Vijesti* 2014, 67, 18-35.

s poprsjem okrenutim udesno (koplje i štit, MIR 586q i 449p) uvelike se razlikuje od antoninijana s kacigom siscijanskog tipa. Stoga slike modela korištene za izradu tipova kaciga u Sisciji moraju potjecati iz drugih izvora.

Zaključno, opisani primjerak dodatno obogaćuje korpus antoninijana kovanih u Sisciji.

Tabla

1. **SISCIAAVG** Naville 83 (2023), No. 575, 4.05 g, 21.00 mm, MIR 1416ii neopisan
2. **SISCIAAVG** AMZ 28.722 Komin hoard 1918, 3.73 g, 12h, MIR 1416i
3. **SISCIAAVG** Künker 243 (2013), No. 5112, 5.00 g, MIR 1416u
4. **SISCIAAVG** CNG Triton VII (2004), No. 1021, 3.85 g, MIR 1416ff
5. **SISCIAAVG** Lanz 66 (1993), No. 833, 5.29 g, MIR 1416ff
6. **PROVIDEN AVG** Göbl MIR, private coll. 2.30 g 12h, MIR 1399ii
7. **PROVIDEN AVG** Göbl MIR, Vienna 75.531 1.86 g, 7h, MIR 1399ll
8. **SPES PVBLICA** Sternberg 15 (1985), No. 556, 2.59 g, MIR1401ll
9. **FELICIAVG** Pecunem 6 (2013), No. 574, 3.3 g, 15 mm, MIR 1428ll neopisan

1

2

3

4

5

6

7

8

9